

INTRODUCCIÓ

Aquest volum, que pretén d'aproximar als lectors una part de l'obra de Joan Mercader i Riba que restava fins ara dispersa en publicacions sovint d'accés difícil, representa una bona ocasió per a fer un balanç, ni que sigui provisional, de l'obra d'un historiador que arriba avui als seus setanta anys de vida i que en porta prop de cinquanta dedicats a l'estudi de la nostra història.

La primera cosa que ens cal és de fixar les fites essencials de la seva obra, marcades per sis llibres majors: *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*, (Madrid, C.S.I.C., 1949), *Els capitans generals*, (Barcelona, Teide, 1957), *Felip V i Catalunya*, (Barcelona, Edicions 62, 1968), *José Bonaparte, rey de España (1808-1813): Historia externa del reinado*, (Madrid, C.S.I.C., 1971), *Catalunya i l'imperi napoleònic*, (Montserrat, 1978) i *José Bonaparte, rey de España (1808-1813): Estructura del estado español bonapartista*, (Madrid, C.S.I.C., 1983).

Basta aquesta primera ullada a la seva obra —en un recompte parcial, que deixa fora els seus estudis sobre Igualada, Caresmar, etc.— per a adonar-nos de la importància i la solidesa d'aquesta tasca de recerca, que no ha estat fins avui suficientment valorada entre nosaltres, ja sigui per la modèstia de l'autor —que mai no ha fet res per a reclamar la consideració que li era deguda—, ja sigui pel fet d'haver-se mantingut al marge dels grups més o menys organitzats entorn de la universitat, llevat dels anys en què va participar plenament en la tasca renovadora empresa per Jaume Vicens i Vives. Si valorem, però, el que signifiquen aquests sis volums, als quals caldrà afegir des d'ara el setè de la seva obra dispersa, està clar que són ben pocs els historiadors catalans —si és que n'hi ha algun— que puguin presentar avui una obra d'aquestes dimensions i d'aquesta consistència. Molts prestigis reconeguts i esbombats públicament es basen en una obra que no resistiria la comparació amb la de Mercader per la seva vàlua. I està clar que no penso solament en el seu volum, sinó en el seu rigor i la seva qualitat.

Es fàcil de destriar en l'obra de Mercader —deixant de banda els seus estudis igualadins— dos camps de treball diferents però relacionats. El primer correspon a les seves recerques sobre la reorganització de Catalunya després de la

guerra de Successió: el règim de Nova Planta, la superintendència, la implantació del cadastre, els corregidors, la transformació del municipi, etc. Aquests aspectes d'història institucional havien estat poc tractats anteriorment, si exceptuem algun exemple tan puntual com el breu treball de F. Duran i Canyameres publicat el 1935 per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, de manera que es pot considerar que ha estat l'obra de Mercader la que ha servit d'estímul i d'inspiració per als treballs posteriors sobre el cadastre (Joaquim Nadal), sobre els municipis catalans (Torras i Ribé), etc. El seu volum de síntesi sobre el segle XVIII català, *Els capitans generals*, publicat dins d'una nova història de Catalunya projectada per Jaume Vicens —que hagué de titular-se, per culpa de la censura, «Biografies catalanes»— serveix de pont amb el seu segon i més important camp de recerca: el que es refereix a la Guerra del Francès.

La guerra de 1808 a 1814 tenia a Catalunya una àmplia però molt desigual bibliografia, que arrencava de les velles síntesis de Bofarull i de Blanch (limitades en la pràctica a la consideració dels aspectes militars) i enllaçava amb uns treballs molt més propers a la mena d'enfocament que interessava Mercader, com eren els de Frederic Camp i els de Carles Rahola, interromputs els d'aquest darrer per la seva tràgica fi. Al marge d'això hi havia les aportacions franceses (*Des-devises du Desert* i Conard, sobretot) i una polseguera de petita erudició local entorn dels fets més rellevants, vista gairebé sempre des de l'òptica del bàndol resistent. Aquest biaix de la historiografia catalana, i la consideració de la importància que tenia l'ocupació napoleònica, explica que Mercader canviés l'enfocament a partir de la seva *Barcelona durante la ocupación francesa*. El treball es basava essencialment en documentació dels arxius barcelonins —d'ací la limitació del títol d'un llibre que el que pretenia en realitat era estudiar la Catalunya napoleònica— i en el gran cabal de notícies que es troba a la *Barcelona cautiva*, del pare Ferrer, que és la font impresa citada amb més freqüència a les seves pàgines. Les limitacions de la bibliografia existent —que ens resulten ben visibles quan mirem en què havia de basar-se l'autor per a fer la seva «visió política, social, econòmica i espiritual de Catalunya a l'arribada dels francesos»— i el poc estímul que es podia rebre de la universitat dels anys quaranta, en què Mercader feia els seus estudis, poden explicar els límits d'aquesta primera obra de recerca, que presentava, en relació amb el que havia estat habitual en aquest camp, la novetat de prestar una atenció especialíssima a la història institucional, deixant en segon terme els aspectes militars.

Aquest treball de 1949 seria reprès el 1978 a *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Mercader havia assimilat en aquests anys les crítiques i les observacions que li havien fet Pierre Vilar i Jaume Vicens, i comptava amb materials dels arxius francesos —proporcionats en bona mesura per Núria Sales—, amb els que havia pogut arregar per ell mateix a Madrid, on residia des de feia anys, i incorporava també els primers resultats del treball de Lluís M. de Puig. El seu horitzó resultava ara més ample, no solament perquè havia pogut estendre el camp del treball a la totalitat de Catalunya, sinó perquè usava una documentació més variada i perquè la seva visió havia madurat. En les pàgines inicials d'aquest volum seguia insistint en les raons que l'havien mogut a triar l'enfocament del tema des del bàndol napoleònic: «Aquest petit món de la resistència catalana, és, naturalment, el que de sempre i majoritàriament ha estat estudiat. L'altre, el de

la intrusió, el de la fúria invasora, aquella Catalunya en la qual tothom no veia més que negrors, han estat molt pocs els historiadors que l'han analitzat». Això, però, podia ésser veritat el 1949, quan Mercader publicava el seu primer llibre, però no ho era ja el 1978. La seva obra mateixa, i l'estímul que aquesta ha donat a un seguit de joves historiadors catalans han fet que, paradoxalment, es pugui dir avui que coneixem molt millor la Catalunya napoleònica que la resistent. El fet que, per exemple, seguim depenent pel nostre coneixement de la Junta de Catalunya del vell —i avui insatisfactori— llibre de *Desdévices du Désert*, aparegut el 1910, em sembla prou revelador. Tan fecunda ha estat en aquest sentit l'obra de Mercader que ens cal ara reclamar, ben al contrari, que es recuperi l'equilibri dedicant molt més èmfasi al món de la resistència.

Raons de salut i de treball van determinar la instal·lació de Joan Mercader a Madrid. Això li havia de permetre de treballar en uns arxius més rics, i modificaria la perspectiva de la seva recerca, estenent-la a l'Espanya de Josep Bonaparte, que era un món força distint al de la Catalunya napoleònica, ja que aquesta havia viscut gairebé sempre fora de la intervenció directa dels governs de Josep I.

Si en el cas de Catalunya li havia calgut partir d'una bibliografia massa preocupada pels aspectes militars, en el de l'Espanya bonapartista es pot dir que no hi havia ni això. Tot es limitava als llibres d'Artola i Juretschke sobre els afrancesats —que no és pas la mateixa cosa que l'estat bonapartista—, a dos opuscles negligibles de Cambronero i Villa-Urrutia, i a les obres d'historiadors francesos, com l'ultradretà Geoffroy de Grandmaison, no sempre fiable en el terreny de l'erudició, i Claude Martin. D'ací que Mercader es vegés obligat en aquest cas a començar oferint-nos la base essencial de coneixement factual, els esdeveniments, en un volum preliminar que sotstituiria «Historia externa del reinado», publicat pel C.S.I.C. l'any 1971.

Que Mercader es sentia incòmode en aquest terreny ho demostrarien les paraules introductòries del llibre, on s'excusava, amb la seva habitual modèstia, pel fet de seguir adscrit «a una metodologia o a una temàtica excesivamente conservadora y sobada». L'aïllament de Mercader a Madrid, i la seva manca de familiaritat amb la llengua castellana, poden explicar algunes de les febleses formals del volum, que no tenen res a veure amb la seva vàlua objectiva, però que devien servir de pretext per a la inqualificable conducta del «Consejo», que es desinteressaria de la publicació de la segona i fonamental part d'aquest estudi —la que havia de dedicar-se a considerar l'estructura de l'estat—, mentre imprimia, en canvi, munts de bajanades sense cap valor.

No seria fins el 1983, gràcies a l'interès posat per Alejandro Nieto, que havia accedit a la presidència del C.S.I.C., que es publicaria el *José Bonaparte, rey de España: Estructura del estado español bonapartista*, que coronava l'obra de tants anys de recerca i donava testimoni de la seva vàlua real.

Aquest setè volum que apareix avui recull un seguit de treballs que venen a complementar els quatre que Mercader ha dedicat fins ara a l'etapa napoleònica i servirà de recordatori —i d'avís, per als qui encara no hagin volgut enterar-se'n— de la importància cabdal de l'obra de recerca d'aquest igualadí tenaç i modest que, al llarg dels anys, ha anat realitzant una tasca meritíssima i ha obert camins que avui fressen tot un seguit de joves historiadors que reconeixen Joan

Mercader com un mestre, per la vàlua dels seus llibres i per la seva generositat personal.

Qui signa avui aquestes pàgines inicials, i que no té res de jove, recorda també el dia en què Joan Mercader, aleshores professor a la Universitat de Barcelona, al costat de Jaume Vicens i Vives, va interessar-se per un parell d'estudiants que pensaven dedicar-se a la filologia semítica, i va incitar-los a seguir en l'estudi de la història. S'esdevenia això pel mateix temps en què Ferran Soldevila, professor als Estudis Universitaris Catalans, s'expressava de manera semblant, i està clar que l'un i l'altre van tenir molt a veure amb el rumb que prendrien el seu treball i la seva vida. Aquesta és una raó addicional que el porta avui a sumar-se a un homenatge que Joan Mercader i Riba mereix sobradament per la seva vàlua com a historiador, però també per la seva qualitat humana.

JOSEP FONTANA